

TANTERVI
ÉS MÓDSZERTANI
ÚTMUTATÓ FÜZETEK

ÚTMUTATÓ A DRÁMA ÉS SZÍNHÁZ TANTÁRGY TANÍTÁSÁHOZ

a 2020-ban kiadott
Nemzeti alaptanterv
és kerettantervek alapján

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Ez a kiadvány az EFOP-3.2.15-VEKOP-17-2017-00001 azonosító számú,
„A köznevelés keretrendszeréhez kapcsolódó mérési-értékelési és digitális
fejlesztések, innovatív oktatásszervezési eljárások kialakítása, megújítása”
című kiemelt projekt Tartalomfejlesztési alprojektje (Oktatás 2030
Tanulástudományi Kutatócsoport, EKE) keretében valósult meg.

Szakmai vezető:

Csépe Valéria

Projektmenedzser:

Szili Tamás

Szerzők:

Eck Júlia, Golden Dániel, Kaposi László

Nyelvi lektor:

Gönye László

Szerkesztő:

Ádám Péter

Tördelés:

Gombás Gizella

Megjelent: 2020

Tartalomjegyzék

1. A dráma és a színház helye az emberi kultúrában és a művészetek között	4
2. Folytonosság és változás a nemzeti alaptantervekben – helyzetértékelés	6
3. A dráma és színház tantárgy általános koncepciója	9
4. Sajátosságok és javasolt tevékenységek szakaszonként	10
7–8. évfolyam.....	10
12. évfolyam.....	18
Kötelezően választandó tárgyként a művészetek tantárgyi keretein belül ...	30
Szabadon választott tárgyként más évfolyamokon.....	30
5. Az értékelés alternatívái	32
6. Lehetséges kapcsolódások más tantárgyakkal	33
7. Szakirodalom	34

1. A dráma és a színház helye az emberi kultúrában és a művészetek között

„Illeszd a cselekvényt a szóhoz, a szót a cselekvényhez, különösen figyelve arra, hogy a természet szerénységét által ne hágd: mert minden olyan túlzott dolog távol esik a színjáték céljától, melynek föladata most és elejtől fogva az volt, és az marad, hogy tükröt tartson mintegy a természetnek; hogy felmutassa az erénynek önábrázatát, a gúnynak önnön képét, és maga az idő, a század testének tulajdon alakját és lenyomatát.” (Shakespeare: Hamlet, III. felvonás, 2. szín, Arany János fordítása)

„Amit tudunk, mint mulandóságunkban a ránk örökített idő, mind mi vagyunk (...) Oda és vissza: tanulunk tanítványainktól, hogy legyen mire tanítanunk mestereinket. Mesterségünk szelleme, lévén természete társas, a gondolkodó együttlét közegében érzi jól magát.” (Géher István: Shakespeare-olvasókönyv, Cserépfalvi-Szépirodalmi, Budapest, 1991, 8. o.)

„Ami a játékot leginkább elkülöníti a gyerek sok más tevékenységétől, az a játéktevékenység örömszínezete. A munkát a felnőtt kötelességből végzi, a gyerek a játékot addig játssza, amíg az számára érdekes, amíg örömet nyújt neki.” (Mérei Ferenc, V. Binét Ágnes: Gyermeklélektan. Medicina, Budapest, 1997, 122. o.)

Az ember, mióta közösségben él, ismeri és használja a dráma, a színház eszköztárát. Az átélt élmények segítségével tanul és tanít, magyarázza az őt körülvevő világot, és keres magyarázatot mindarra, ami benne és körülötte történik. Épít a történetek jelentőségére az értékek közvetítésében, a kulturális hagyomány átörökítésében, az emberi kommunikációban, és a színházi előadást önmaga és a világ megértésének élményszerű formájaként értelmezi. Nincs ez máshogy ma sem.

A dráma szó jelentése: tenni, cselekedni. A drámapedagógia nem csak oktatási módszert nevez meg, amely a tanítás színesítésére használható. Alkalmas erre, de jóval több ennél: kihagyhatatlan, más tárgyakban nem pótolható

tantárgyi tartalommal és fejlesztési feladatokkal bír, önálló terület, amely nagyon fontos a mindennapos művészeti nevelés eszméjének és a Nat elméleti alapvetésében megfogalmazott céloknak a megvalósításához. A drámaórán a színház nyelvén beszélgetünk, gondolkodunk együtt a minket leginkább érdeklő, nyugtalanító vagy kíváncsivá tevő kérdésekről, problémákról. Ötleteinket, felvetéseinket kipróbáljuk a játékokban, így megélve, megtapasztalva azokat az élményeket, amelyeken keresztül a tanulás végbemegy. A drámaórán aktív részvételt, együttműködést és együttgondolkodást várunk a résztvevőktől, így önálló, aktív kapcsolatépítő, biztos önismerettel rendelkező és önmagukat vállaló, felelősségteljes személyiségeket nevelünk.

A *dráma és színház* tantárgy az elmúlt évtized **nemzetközi és hazai pedagógiai kutatási eredményei** (lásd: OECD Oktatás 2030 projekt, a 2010-es DICE és a 2015-ös TÁMOP 3.1.15-ös kutatás) által is bizonyítottan segíti a kompetenciafejlesztés, az élethosszig tartó tanulás (LLL) és a méltányos oktatás alapelveinek megvalósítását. A tanítási dráma és színház fejlesztő hatását 12 országra kiterjedően vizsgáló DICE (*Drama Improves Lisbon Key Competences in Education / A drámapedagógia hatása a lisszaboni kulcskompetenciákra*) nemzetközi kutatási projekt megállapításai szerint a drámaközpontú oktatás révén az alábbi fejlesztési célok érhetőek el: „magasabb foglalkoztatási ráta, az iskolából idő előtt kimaradók számának csökkenése, az oktatás, képzés szintjének általános minőségjavulása, erősebb szinergia a kultúra és az oktatás között, nyitottság a kulturális sokszínűségekre és a kultúrák közötti párbeszédre, innovatívabb, kreatívabb és ezáltal versenyképes állampolgárok nevelése.” Az OECD Oktatás 2030 projektje szerint a jövő munkaerőpiaci bizonytalansága miatt az úgynevezett *transzformatív kompetenciák középpontba állítása szükséges, azaz az új értékek létrehozására való képesség (creating new value), a konfliktuskezelés (reconciling conflicts and dilemmas) és a felelősségvállalás (taking responsibility).*

A *dráma és színház* tantárgy a fenti kiemelt kompetenciák mellett más eszközrendszerrel nem, vagy csak alig pótolható módon fejleszti a 21. században alapvetően szükséges társas-társadalmi készségeket, ideértve a családi kapcsolatok, a lokális, nemzeti és európai identitás kérdéseinek és konfliktusainak hatékony feldolgozását is. A gyerekek, fiatalok személyiségformálásában, társas kapcsolataik etikus és humánus működtetésében, nemzeti-társadalmi szerepvállalásukban a dráma – a drámai cselekvésben megélt és feldolgozott tapasztalatok szervezett, tudatos pedagógiai rendje – olyan preventív és fej-

lesztő hatást fejt ki, amire más művészeti tartalmak befogadása nem, vagy csak korlátozottan képes. A felnövekvő nemzedék szocializációs és perszonalizációs deficitjének csökkentésére, valamint a kulturális fogyasztási szokásokat érintő hatékony dialógus érdekében nélkülözhetetlen a *dráma és színház* tantárgyi tartalmainak jelenléte a mindennapos művészeti nevelésben a nevelés-oktatás valamennyi időszakában. A dráma oktatása a magyar művészeti nevelés szerves részeként, a drámaoktatásnak a magyarországi köznevelésbe (és felsőoktatásba) történő beépítése Európa sok országában követni, másolni vágyott minta – mint ilyen is jelentős érték.

2. Folytonosság és változás a nemzeti alaptantervekben – helyzetértékelés

A *dráma és színház* műveltségi terület és tantárgy ezen a néven új a magyar köznevelésben. Elődje az 1995-től 2003-ig a Nat részét képező *tánc és dráma*, majd a 2003-tól napjainkig dráma és tánc néven szereplő műveltségi „részterület”.

A *dráma és színház* tantárgy a 2020-as Nemzeti alaptantervben a Művészetek tanulási területén belül részt vállal a „mindennapos művészeti nevelés” feladatainak megvalósításában az ének-zenevel, a vizuális kultúrával, valamint a mozgóképkultúra és médiaismerettel együtt. A *dráma és színház* tantárgy integrálja magába a színházi mozgás egyes területeit és a bábjátékos ismereteket is. A Nat-ban megfogalmazott gyermek- és tanulás-központúság, valamint az élményközpontú pedagógiai elvek és gyakorlat a Művészetek tárgyaiban, így a *dráma és színház* tantárgy esetében is alapvető célok.

A dráma 1995-ös bekerülése a Nat-ba egy olyan művészeti ágat tett a nevelés-oktatás keretei között egyenrangúvá a többi, hagyományosan oktatott művészeti területtel, amely addig méltatlanul elhanyagolt volt. Emellett a drámával egy olyan pedagógiai módszeregyüttes is megjelenhetett és teret kaphatott, aminek műveltségi területektől és tantárgyaktól függetlenül is jelentősége volt és van: olyan módszertani kultúrát kínált, amely nagy hasznára válhat a magyar pedagógiának. Az 1995-ös alaptanterv rendkívül sok területről merített. Egyes témakörei a következők voltak: a hagyomány játéka és táncai, bábjátékok, drámajátékok, ünnepi szertartások, rituális játékok, maszkos játék, tánc- és mozgásművészet, színi nevelés. Az általános fejlesztési követelmények

között kiemelt szerepet kaptak a következők: 1. Kifejezőképesség (mozgás-beszéd)
2. Improvizáció 3. Elemzés 4. Hagyományőrzés

A 2003-as Nat-revizíó a tánc és dráma területén jelentős átrendeződést hozott. A fejlesztési követelmények a következő csoportosításban jelentek meg:

1. A csoportos játékhoz és a megjelenítéshez szükséges képességek fejlesztése, készségek kialakítása
2. Rögtönzési és együttműködési képességek fejlesztése
3. Ismeretszerzési, tanulási, problémamegoldó képességek erősítése, kifejező-készség fejlesztése – ezen belül: a) A dráma és a színház formanyelvének tanulmányozása b) Történetek feldolgozása komplex drámaórák keretében
4. A megismerő- és befogadóképeség fejlesztése

Ez a csoportosítás kisebb változásokkal a további alaptantervekben is jelen volt.

A drámás követelmények arányával együtt változott a tantárgy neve is: a sorrendi csere után dráma és tánc lett az elnevezés. Szakmai tanácskozások során sok kérdésben született akkoriban közmegállapodás: így bekerülhetett a pár évtizedes magyar drámapedagógiai hagyomány, és a szabályjátékokra és színjátékos rögtönzésekre épülő dramatikus tevékenységek mellett az akkoriban egyre nagyobb teret nyerő tanítási dráma is. Ugyanakkor a tantervi anyag az engedélyezési folyamat végén nem kapta meg azt az óraszámot, amit a létrehozás során végig figyelembe lehetett venni, és ami az eredményes tanításhoz jó feltételrendszerrel biztosított volna.

A 2007-es Nat-ban a dráma és tánc területéhez tartozó anyag nem változott jelentős mértékben.

A 2012-es Nat változásai a dráma és tánc területén a használt pedagógiai szakkifejezések és sémák, szerkezetek tekintetében voltak számottevőek. Valamelyest alakult a dráma és tánc fejlesztési követelményeinek kifejtése is. Ezen változásoknak egy része csak nyelvi volt, míg kisebb része tartalmi elemeket is hozott. A fejlesztési feladatok tagolása a következő volt:

1. Csoportos játék és megjelenítés
2. Rögtönzés és együttműködés
3. A dráma és a színház formanyelvének tanulmányozása
4. Történetek feldolgozása (drámaórák keretében)
5. Megismerő- és befogadóképeség.

A *dráma és tánc* tantárgy anyaga – hasonlóan az összes többi tantárgyi tantervhez – tartalmazott *Közműveltségi tartalmak* alcímű fejezetet is. Itt a fejlesztési feladatok 1–12. évfolyamra száltak, meghatározták a legfontosabb fejlesztendő területeket, négy évfolyamonként összefoglalva az *Érzékelés, kifejezőképesség*, az *Együttműködés, kapcsolati kultúra*, a *Befogadás, értelmezés* és az *Alkotótevékenység* témaköreire tagolt elsajátítandó tartalmakat. Ezekben már megtalálható mindaz az ismeretanyag is, amely szükséges az érettségi vizsgához. Másrészt a 2012-es Nat-ban a Művészetek műveltségi terület négy egyenrangú művészeti területéről beszélt (ének-zene, vizuális kultúra, dráma és tánc, mozgóképkultúra és médiaismeret), és a 11–12. évfolyamon megjelenő művészetek tantárgy évfolyamonként 2-2 óra óraszámában, a műveltségi terület négy ága közül kötelezően választhatóan biztosította azt, hogy a tanulók az utolsó két évfolyamon is kaphassanak lehetőséget a művészetekkel való találkozásra. Az ehhez a Nat-hoz készült kerettantervek szintén 1–12. évfolyamra száltak, köztük több *A* és *B változatban* is megtalálható.

A 2003-as koncepcionális váltás után a finomítás ezen a műveltségi területen mindegyik Nat esetében szükséges volt, és ezt mindegyik megjelent központi tantervi dokumentum szolgálta is. Ezzel együtt is állítható, hogy bár egyes esetekben a pedagógiai „divat” az adott időszak oktatási irányítása által jobban preferált terminológiát helyezett előtérbe, ez nem eredményezett érdemi vagy lényegi változásokat a tartalomban, és később a gyakorlatban, az alkalmazott módszerekben sem.

2020-ban a *dráma és színház* nem csak a névben jelent változást, de az elnevezésbeli módosítás jelzi és magával hozza a tartalmi változásokat is. Ez az első eset, hogy a színház mint összművészet tantárgyként nevesítetten is a magyar központi tantervi dokumentum részét képezi: megszüntetve ezzel azt az érvényesen soha meg nem indokolt diszkriminációt, ami ezt a minden korszakban újat akaró és egyes időszakokban jelentősen, időnként forradalmian újat hozó művészeti ágat érte oktatásunkban. A dráma és a tánc tevékenységei kevés ponton mutatnak közös lényegi vonásokat. Ehhez a párosításhoz képest a dráma és a színház elválaszthatatlanok, bár szükséges módon megkülönböztendőek. A dráma a színház nyelvén beszél – hogy mit és hogyan tud a dráma elmondani ezen a nyelven: erről szólhatnak a tantervek, a későbbiekben a helyi pedagógiai programok és a tanmenetek.

A *dráma és színház* tantervi anyaga egyszerre kapta feladatként azt, hogy a köznevelésben immár két és fél évtizedes múltra visszatekintő hazai drámaoktatási gyakorlat eredményeit vegye figyelembe és vigye tovább, illetve ezzel együtt alkosson valami újat.

3. A dráma és színház tantárgy általános koncepciója

A *dráma és színház* tantárgy kötelező óraszámmal (heti 1 óra) a felső tagozaton rendelkezik. Választható a művészetek tárgy keretében (heti 1 óra) a 11. évfolyamon, és kötelezően választható tárgy (szintén heti 1 óra) a 12. évfolyamon. De a szabad órakeret terhére önálló tantárgyként, illetve más tantárgyakba, tanulási területekbe integráltan, esetleg moduláris formában valamennyi másik évfolyamon is megjelenhet. Dráma tantárgyból választható tárgyként érettségi vizsga tehető. Az ehhez szükséges elméleti ismeretek és gyakorlati készségek elsajátítása a 11–12. évfolyam választható óráinak terhére is javasolt.

Egyetértünk a tanulók iskolai terheinek csökkentésére irányuló tervekkel, ezzel együtt fontosnak tartjuk megemlíteni, hogy a *dráma és színház* tantárgy esetében a tanulók aktív, gyakorlatközpontú tevékenységek során sajátítják el az ismereteket, fedezik fel a különböző megközelítési lehetőségeket, tesznek szert készségekre és képességekre. A tárgy az iskolai rendszerű oktatás folyamatába örömforrásként, játékos munkamódszerekkel kapcsolódik. Itt nem kerül sor a hagyományos formában dolgozatra, számonkérésre, házi feladatra, ezért ezek a tanórák nem növelik, hanem éppen ellenkezőleg, oldják a feszültséget és csökkentik a tanulók terhelését.

A tárgy fejlesztési feladatai és ismeretei elsősorban tevékenység-központú, komplex gyakorlati képzés során sajátíthatóak el. Ezért azoknak a tanulónak az esetében, akik a kerettantervek adott évfolyamaira javasolt témakörökkel, tevékenységekkel már korábban, választható tantárgyként találkoztak, a kerettantervek tematikus és gyakorlati anyaga a szaktanárok döntése szerint rugalmasan bővíthető. Ugyanezért a kerettantervekben a megadott tematikai egységekhez tartozó időkeretek csak ajánlatként határozhatóak meg, hiszen gyakorlottabb csoportok számára az egyes témakörök rövidebb időt igényelnek, míg kezdő csoportok esetében ennek ellenkezője is szükséges lehet. A fel-

tüntetett témakörök és fejlesztési feladatok megjelenése átfedi egymást, tehát a tantárgy tanításakor nem válnak el egymástól, a gyakorlatban összefonódnak. A kerettantervek tagolása így csak a könnyebb áttekinthetőséget szolgálja, és a tantervek óraszámajánlásai is csak az éves összóraszám vonatkozásában nyújtanak tájékoztatást, főként az éves óraszám arányai tekintetében.

A kerettanterv összességében az adott iskolaszakaszokra fogalmazza meg a fejlesztési feladatokat és ismereteket a hozzárendelt óraszámokkal. De a fentiekből következően a témakörök, illetve a fejlesztési feladatok és ismeretek nem sorrendben, hanem a korosztály és a csoport adottságainak, képzettségének megfelelően, a szaktanár döntése alapján, sőt, akár integrált formában, ugyanazon tevékenységek keretében is feldolgozhatóak; egy fejlesztési feladat pedig több tevékenység során is vizsgálható. Vannak olyan fejlesztési feladatok, amelyek jelentős eredményeket csak komolyabb időkeretben hozhatnak. Ennek érdekében azt javasoljuk, hogy az elkötelezett kollégák vegyék igénybe az órakereten kívüli lehetőségeket: szabadidős tevékenységek, osztálykirándulás, erdei iskola stb.

4. Sajátosságok és javasolt tevékenységek szakaszonként

7–8. évfolyam

A 7–8. évfolyam kerettantervi anyagát úgy építettük fel, hogy a drámával most ismerkedő tanulók számára is elsajátítható legyen, de hozzáértő, szakképzett szaktanári segítséggel azok számára is alkalmazható, akik esetleg már többéves gyakorlattal rendelkeznek ezen a téren. A témakörök feladatai fokozatosan, a gyakorlottság megszerzésével párhuzamosan nehezebbé, összetettebbé, változatosabbá tehetők, akár a tanulók vagy a szaktanár választása alapján történetekbe, problémák feldolgozásába stb. helyezhetők.

Szabályjátékok, népi játékok

Ez a témakör a címében megjelölt szabályjátékok és népi játékok mellett teret ad a tréninggyakorlatoknak is: a hangképzésben és a beszédben történő fejlesztést az elsők között említi a kerettantervi fejezet. Ugyanígy kiemelten tar-

talmazza azt a fajta érzékelésfejlesztést, ami a valóság megtapasztalását és minél teljesebb felidézését, ennek a képességét együttesen hivatott fejleszteni, és ami alapja lehet minden későbbi megjelenítésre épülő tevékenységnek. Gondos tervezéssel összeválogathatók olyan gyakorlatok, szerkeszthetők olyan gyakorlatsorok, amelyek, miközben a szabadidő játékos és szórakoztató eltöltését szolgálhatják, egyben alkalmasak lehetnek fejlesztési feladatok elvégzésére is. Az előző évek drámás munkája (szabadon választott tárgyként az alsó tagozaton, amihez óraszámot ez a kerettanterv nem rendel) előkészítheti, felvezetheti ezt a szabályjátékokra épülő tevékenységet. Alkalmanként a szintugrás sem zárható ki; főleg a csoportépítő játékoknál látjuk ennek a lehetőségét: az egymás felé forduló érdeklődés, a kortárs közösségek fontosságának erősödése hozhatja ezt. Amennyiben ilyesmi megtörténik, megfontolandó, hogy esetleg más fejlesztési területek rovására is érdemes ennek a lehetőségét tágítani és a ráfordított időt átcsoportosítani.

Dramatikus játékok (szöveggel, hanggal, bábbal, zenével, mozgással, tánccal)

A szabályjátékok során megtapasztalt együttes játéklélményre építve a következő lépésben bonyolultabb szerkezetű, a keretek értelmezésében nagyobb szabadságot adó dramatikus tevékenységeket tudunk bevezetni. Ezek jellemzően nagyfokú együttműködést tesznek szükségessé a csoport tagjai részéről, továbbá a verbális és nonverbális kifejezési eszközök adekvát alkalmazását igénylik. A dramatikus játékok során előtérbe kerül a tér sajátosságaiban rejlő lehetőségek figyelembevétele, a tárgyi világ kínálta eszközök és ezek művészi formáinak (pl. a báb és a maszk) alkalmazása. A továbblépést szolgálja a közös játéksituációk során a feszültség élményének és szerepének felfedezése.

A kommunikációs és interakciós játékok, valamint a megadott témára, címre alkotott állóképek, képsorozatok a csoportos együttműködés erősítése mellett lehetőséget adnak a tanulók sajátos gondolati-érzelmi tartalmainak kötött formákban történő megfogalmazására és megosztására. Ennek során a tanulók fontos tapasztalatokra tesznek szert a hatékony kifejezés artikuláltságát, erőteljességét, sűrítettségét illetően.

Az egyszerű szituációk megjelenítése különféle eszközrendszerek használatával (pl. némajáték, számsorok, halandzsa), illetve a bábos, maszkos formák használata már előkészíti a rögtönzéses és színjátékos tevékenységeket. A szerepbelé-

pés különféle módjainak, a bennük rejlő játéklehetőségeknek a megismerése hozzásegíti a tanulókat kifejezés módjuk bővítéséhez, kitágításához. A verbális és nonverbális kommunikációs eszközöknek egy megadott szerep, illetve szituáció megkívánta interakciók szolgálatába állítása megteremti a feltételeit az összetett helyzetek és figurák értelmezésének és működtetésének is.

Rögtönzés

A drámás rögtönzés többnyire a kiscsoportokra, vagyis a csoportbontásos munkaszervezésre épül. A rögtönzés során, eltérően a tánc területén alkalmazott rögtönzésektől, a kiscsoportok közös egyeztetése jelenti a kiindulási alapot. Ritkábban alkalmazzuk az egész csoportos rögtönzéseket. Amikor ezek sorra kerülnek, akkor nagyobb eséllyel lesz igény a rögtönzés előkészítése során a tanári közreműködésre, illetve a rögtönzés folyamatában a tanár szerepben történő részvételére. Míg a kiscsoportok tevékenysége a bizalmasabb és biztonságot jelentő légkört hozza magával, addig az egész csoportra épülő munkaszervezés a csoport, a közösség előtti „szereplést” helyezi előtérbe. A csoportbontásos szervezés magával hoz egy bizonyos fokú intimitást, oldott légkört, amit a csoportlétszám önmagában is generálhat: ilyen keretek között gyakran azok is megszólalnak, akik a frontális formákban nem teszik ezt. A munkaszervezés önmagában is erős hatással lehet a csoportdinamikára. Ebben jelentős elmozdulást a fentiek értelmében is a kiscsoportos tevékenység hozhat.

A gyakorlott csoportoknál és a csoportbontásos szervezési rend esetén a résztvevők döntésein alapszik az, hogy a tanár által adott és/vagy az egész csoport által egyeztetett témát milyen tartalommal és formai megoldásokkal dolgozzák fel. De amíg a csoport nem tesz szert alapvető ismeretekre, addig a tanár részéről több segítségre lesz szüksége a szituációk meghatározásában és időnként a kidolgozásában, javításában is. Meg kell éreztetni a csoporttal azt, hogy a rögtönzés kiváló alkotó és felfedező terep lehet, hogy a kapcsolatok felvétele és fenntartása, ami sokaknak gondot jelent ebben az életkorban, a rögtönzéseken keresztül kiválóan tanulmányozható és gyakorolható. Az sem elhanyagolható, hogy a tanulók olyan karaktereket is tanulmányozhatnak akár a saját, akár mások játékában, akikkel a hétköznapokban nem egyszerű találkozni vagy együtt lenni. A rögtönzések indításakor segíthetnek a szélső értékek: amikor alig kapnak megkötéseket a résztvevők, ez a megoldás lehetőségét ad fantáziájuk kiteljesedé-

séhez, illetve másik végpontként azt említhetjük, amikor a szituációk megkötéseinek száma közelít a színházi jelenetekéhez, ezzel a formai elemekre helyezve a hangsúlyt. A szélső értékek közötti gyakori váltás jót tehet a közös munkának.

Amikor egész csoportban dolgozunk rögtönzéses keretek között, akkor az előkészítő megbeszélésnek tanári közreműködés nélkül ritkán van számottevő vagy értékelhető eredménye. Tanári döntéseink az ügyben, hogy a kiscsoportok beszámolnak-e a munkájuk eredményeiről, vagy hogy ezt milyen formában teszik, jelentős hatással lesznek az együtt töltött idő beosztására, azon belül az eredményességre, a munka hasznosságára. (Nem a kiscsoportok munkája jelent nagy időbeli terhet, hanem az, hogy a kiscsoportok sorban egymás után bemutatják munkájuk eredményét, például jeleneteiket.)

A rögtönzések színházi nyelve fontos kérdés: a fejlesztő munka kisebb metszete lesz ez kezdetekben, de a drámapunkában történő előrehaladás magával hozza a kérdés egyre fontosabbá válását.

Saját történetek feldolgozása

A saját történeteknél a „hozott anyag” dominál: nemcsak a tanulók által személyesen megélt, hanem az általuk látott, hallott, olvasott történetek is. A kezdeti szakaszban jóformán csak ez utóbbiak adják a közös munka feldolgozandó történeteit. Igazi veszélyt és ezzel megkerülhetetlen feladatot a tanár számára a tanulók által személyesen megélt történetek csoportos munkába való beemelése jelent. Miközben a történetek feldolgozására épülő dráma alaptörvénye, hogy mindig a szerepek védelmében veszünk részt a játékban (ez a „távolítás törvénye”), fontos funkciója a drámapunkának, hogy a tanulók személyes élményanyaga valamilyen biztonságos formában mégis részévé válhasson a közös tevékenységnek. („A dráma rólam is szól, és nem csak általam...”) Közismert, hogy a csoportos játék segíthet sokféle személyes probléma, de akár a kisebb-nagyobb közösségek problémáinak feldolgozásában is. Egyszerre kell ellentmondásosnak tűnő feltételeket teljesíteni, védeni a személyiséget és személyessé tenni a játékot. Mindez megoldható, de kényes feladat, van esély a hibára: ha megszűnik a távolítás, akkor azzal kiszolgáltatottá tehető a játésző – és ez megengedhetetlen a tanórai munkában.

A drámaórák szituációi és történetei ennél a témakörnél többnyire a csoporttól származnak. Ezzel együtt nem kizárt, hogy a tanártól: a tanár ugyanis kérhet

előzetes témajavaslatokat a tanulóktól, és azokra hozhat történetet. Ez esetben lehetősége van a szituációk és a történetek előzetes és alapos átgondolására, megkomponálására: az adott és általa ismert csoport sajátosságaihoz, pillanatnyi állapotához igazíthatja azokat. Amennyiben a szituációk egymásutáni-ságával az egyes választott témákat alaposan körbejárjuk, nem esetleges az, ami történik. Ha nincs egy csoportnyi tanuló munkája kiszolgáltatva a tanári improvizáció pillanatnyi minőségének, az értéként kezelhető: de ha az előzetes tervezés igénye kizárja a tanulóknak adott pillanatnak megfelelő, arra reagáló történeteit, akkor sokat is veszíthetünk.

A témák és a konkrét történetek az adott tanulócsoporthal folytatott egyeztetéseink során módosulhatnak: éppen emiatt jelentősen el is térhetnek a tanári tervezőmunka során alkotott előzetes elképzeléseinktől.

A saját történetek feldolgozása azok feltárásával indulhat. Ehhez a spontán beszédre készítő játékoktól az ön- és társismereti játékokig sok szabályjátékunk nyújthat megfelelő előkészítést. A feltárásnak lehetnek nem drámás technikái is. Elengedhetetlen, hogy a tanórák minden pillanatában az összes résztvevő számára biztonságos legyen a munka. Fontos, hogy a feltárás utáni egyeztető munka során miközben megbeszéljük és játszható szituációkra bontjuk a történeteket, azok elveszítsék személyes jellegüket, mégpedig úgy, hogy az adott történetet a közös játék, a feldolgozó tevékenység alatt fokozatosan minél többbé, optimális esetben mindenkié legyen.

Az egyeztetés (tárgyalásnak is nevezik) szakaszát követi a játék vagy megjelenítési szakasz, majd ezután a többnyire tanári kérdésekkel irányított értékelés jelenti a harmadik fázist az egymást követő munkafázisok sorában. Az értékelő munkafázis semmiféle iskolai minősítéssel nem tévesztendő össze: célja annak megállapítása, hogy az, amit lejátszottunk, mit jelent a csoport számára, illetve milyen következtetéseket vonunk le a munka folytatására vonatkozóan.

Műalkotások feldolgozása

A műalkotások feldolgozásakor saját művészeti területünket a művészeti ágak rendszerében vizsgáljuk. Érdemes felhívni a figyelmet az érintkezésekre, párhuzamosságokra, kapcsolatokra a művészetek között, törekedve a nyitott, befogadó magatartás kialakítására e téren. Mivel sok drámatanár egyben magyartanár is, ezért gyakori az irodalmi alkotások vizsgálata, melyeknek sajátja lehet a dra-

matikus, dialógusokra épülő forma; ezek részleteinek felhasználása is segítheti a munkát. Ez jó lehetőség lehet arra is, hogy a kötelező kánon mellett más, a tanulók által javasolt olvasmányokról, illetve a kortárs irodalomról is szó essen. Ugyanakkor kiváló lehetőségeket rejtenek a zene, képzőművészet, film, fotó, maszk, báb, iparművészet (izgalmas tárgyak, viseletek stb.) és a népművészet alkotásai is. Amennyiben a vizsgált műalkotásnak van története, szereplői, feltárható viszony- vagy konfliktusrendszere, ezek nagyszerű anyagokat szolgáltathatnak a kiinduláshoz. Ha célunk egy korszak, stílus, hangulat stb. vizsgálata, értelmezése, erre is elindulhatunk. De a műalkotásokkal való találkozás egyben önmagunkkal való találkozás is: a művészeti alkotásokban mint egy tükörben saját kérdéseinket, vívódásainkat, gondolatainkat, döntési helyzetünket is vizsgálhatjuk.

A megközelítéskor számos egyszerűbb és összetettebb drámajátékos megoldást alkalmazhatunk a csoport érdeklődésétől és képzettségétől függően. Izgalmas lehetőségeket hordoznak a művészeti alkotások más művészeti alkotások nyelvén való megközelítései is (pl. versekhez ritmusok, kollázsok, fotók készítése, karakterek jellemzése mozgással, festmények elő- és utótörténete dialógusokban). Ezzel tudjuk leginkább megéreztetni a különböző művészeti ágakban egyezően megtalálható elemeket (pl. harmónia-diszharmónia, kontraszt, hangsúly, ritmus, tempó).

Fontos, hogy értelmezéseinkben, elemzéseinkben, hatásvizsgálatainkban önálló értelmezéseket, kreatív ötleteket, szabadabb asszociációkat is javasolhassanak a játékosok, amelyekkel közelebb kerülnek nemcsak a vizsgált műalkotáshoz, de gyakran a vizsgált korszakhoz, stílushoz, művészeti ághoz is.

Dramaturgiai alapfogalmak

A drámai művek megértéséhez és a saját történetek, illetve műalkotások dramatikus feldolgozásához egyaránt kulcsfontosságú a dramaturgiai alapfogalmakkal való megismerkedés.

A szerep, a cselekmény, a dramatikus szituációk alapelemeinek felismerése és alkalmazása dramatikus játékok során hozzásegíthet ahhoz, hogy az összetettebb mintázatokat mutató drámai művek elemzése is elmélyülten történjen a későbbiekben.

A szerep, funkció, karakter, viszony, téma, történet, cselekmény, cselekményszál, esemény fogalmainak bevezetése gyakorlati példákon keresztül javasolt, elsősorban

aktív részvételt kívánó tevékenységekkel. Ilyenek lehetnek a szerepjátékok megadott dramaturgiai szerkezetekre, a közös történetépítés dramatikus eszközökkel, valamint a felépített és megjelenített történetek dramaturgiai szempontú elemzése.

Ebben a szakaszban ne az absztrakt fogalmak használatára helyezzük a hangsúlyt, hanem a megfigyelés és a gondolkodás artikuláltságának előmozdítására! A játékok során megjelenített szerepek, viszonyok stb. között felfedezhető párhuzamok és ellentétek kiemelése például nagyban segítheti ennek kialakulását. Az elemzés során pedig nagyban támaszkodhatunk az analógia eszközére: milyen hasonló szerepet, viszonyt stb. tudunk felidézni saját élettapasztalatunkból, illetve korábban megismert műalkotásokból.

A színház kifejezőeszközei (szöveg, hang, báb, zene, mozgás, tánc)

Ez a témakör nem önállóan tárgyalandó terület, hanem minden dramatikus tevékenység folyamán előkerül. Feladataink közé tartozik egyrészt a különböző kifejezőeszközök (pl. színpadi szöveg elemei, kommunikációs és metakommunikációs jelek rendszere, akusztikus és vizuális színházi eszközök, báb, maszk, árnyjáték, mozgás, tánc) gazdag tárházának megismertetése, melyek a kifejezés árnyaltságát, pontosságát is elősegítik a későbbiekben. De fontos a tudatosítás folyamata is: értelmezzük, amit látunk, vegyük észre, milyen kifejezőeszközök együttes ereje hozta létre a kívánt hatást.

Az egyes kifejezőeszközök működését érdemes több területen is kipróbálni (pl. a dialógusépítést nemcsak színházi, hanem bábszínházi, mozgásszínházi eszközrendszerrel is). A hangzás és a látvány világának játéka ebben az életkorban nagy örömet okoznak tanulóinknak, élvezettel dolgoznak zajokkal, zörejjel, szokatlan módon használt hangszerekkel stb. a dramatikus jelenetek építőlemeiként. Ugyanígy bármilyen izgalmas tárgy, kellék, jelmezelem (pl. kalap, legyező, palást) is alkalmas lehet a dramatikus tevékenység szervezőjeként.

Az eszközök használatáról érdemes beszélgetnünk, akár játszanunk is, nem csupán azért, hogy az adott színháztörténeti korszakot jobban megismerjük, bár ez is célunk lehet, de főképp az eszközhasználat hatása, a színpadi tevékenység céljának megbeszélése lehet érdekes.

Gondoljunk arra is, hogy a színházi kifejezőeszközök használata nem könnyű, sokszor nagy szakértelmet igényel. Lehetőség szerint biztosítsunk gyakorlási időt és lehetőséget tanulóinknak!

Színházi műfajok, stílusok

A drámás tevékenységek középpontjában a gyakorlati munka áll, mégis többféle fontos elméleti ismeret elsajátítására is sor kerül ezeken a foglalkozásokon. Ezek közül az egyik a színházművészet megközelítésére irányul, hiszen a drámajátékos tevékenység „nyelve” a színházi nyelv, kifejező eszköztárát a színházművészet eszköztárából nyeri.

A 7–8. évfolyamon nem törekszünk az ismeretek tudományos vagy történeti megközelítésére. Célunk inkább a színház iránti érdeklődés felkeltése, párhuzamosság felfedezése a drámajáték és a színpadi munka formanyelvi sajátosságai között. Eközben – az egyes jellemzők elkülönítésével és megnevezésével – az alapvető színházi szaknyelv használata is természetessé válik tanulóink számára.

A formanyelvi jellemzők azonosításával az egyszerűbb színpadi műfajok felismerése, jellemzőinek tudatosítása is megtörténik (tragédia, komédia, vígjáték, bohózat, színmű, opera, táncjáték, bábjáték), majd törekszünk ezeknek a jellemző jegyeknek szándékos alkalmazására a saját játékokban, az adott műfaj felidézése során. A komikus jegyek, a túlzások, a paródia felhasználásával a megismert jellemzőket könnyen hangsúlyozhatjuk, láthatóvá tehetjük játékainkban.

Mindezek a stílusjátékok élvezetes területére vezetnek minket, ahol a különböző színházi műfajok mellett már a különböző korok, tájak, előadásmódok közötti stíluskülönbségeket is felfedezhetjük. A színházművészet különböző elemeit önállóan, elkülönítve a zene, az ének, a mozgás, a tárgyhasználat, a bábhasználat, a szöveg jelenlétét, működését, ezek műfajteremtő és stílushatását, de a színház összművészeti sajátosságát kiemelve együttesen is vizsgálhatjuk.

Tapasztalatainkat minden esetben összegezzük és értelmezzük, megbeszélés formájában, esetleg dramatikus tevékenységekkel is!

A színházművészeti ismeretek elsajátítása a felsőbb évfolyamokon folytatódik, ott több témakörre osztva jelenik meg a tantervben.

Színházi előadás megtekintése

Már a korábbi Nat is célként tűzte ki, hogy minden tanuló legalább évente egyszer láthasson színházi előadást. Az élő színházi előadás élménye nem pótolható. Ugyanakkor ahhoz, hogy felismertessük a különböző előadástípusok és műfajok alapvető jellemzőit, felfedezzük és részletesen megvizsgáljuk a színházi kommunikáció erejét és összetett hatásrendszerét, alkalmazzuk bátran a mo-

dern technikai eszközöket, lehetőségeket, az élő közvetítést, a rögzített felvételt, filmrészleteket, fotókat, videókat.

Az általános iskolai korosztálynál elsődleges a színházi előadás élményének megélése. Ezért minden beszélgetés vagy dramatikus tevékenység ennek az élménynek a felismertetését, feldolgozását célozza. Ennek során nem is kerülhetjük el a történetről, szereplőkről, a színpadi térről, az akusztikus és vizuális színpadi elemekről való beszélgetést. Fontos a nézői szerepkör tudatosítása: a szerep és a színész, a színpadi történések és a valóság elkülönítése, de annak megértése is, hogy a színházi élmény alkalmas lehet valóságos problémák, döntési helyzetek, szándékok felismerésére, tudatosítására is.

Ha színházépületet látogatunk meg, érdemes beszélgetnünk a színház alapvető részeiről, sajátos tereiről, azok funkciójáról és a színház mint intézmény feladatköreiről, tevékenységeiről a színházlátogatók és a kisebb közösség életében. Ha független színházi, diákszínjátszó, színházi nevelési vagy tantermi színházi előadást látunk, jó, ha beszélünk ezek jellemzőiről, feladatairól, a közsínháztól való különbözőségeiről.

A színházi előadás megtekintésének része a felkészítés és a feldolgozás is. Ennek különböző formái lehetségesek, de a szaktanári irányítású beszélgetés vagy dramatikus tevékenység minden esetben javasolt. Célunk, hogy a színház nyelve, kifejezési eszköztára a tanulóink számára értelmezhetővé és élvezhetővé váljon, és az ott átélt szellemi izgalom kiváltsa bennük a színházi élmény iránti igény kialakulását.

12. évfolyam

A *dráma és színház* tantárgy csak a 12. évfolyamra rendelkezik kidolgozott kerettantervvel, azonban jellegéből adódóan ez a kerettanterv segítséget nyújthat a II. évfolyam művészetek tantárgyán belül választhatóan oktatott *dráma és színház* tantárgy esetében is. Ezekon az évfolyamokon ugyanis kétféle célt szolgálhat a felkészítés: egyrészt a *dráma és színház* tantárgy a művészeti, művészetpedagógiai nevelés területén vállalhat nagy szerepet a cselekvéssel, élménnyel történő tanulás felhasználásával a tanulók személyiségfejlesztésében, a művészeti élmények befogadásában, az önkifejezésben, a művészettel élés igényének kialakításában stb. Másrészt a foglalkozások célja lehet a dráma érettségi vizsgára való felkészítés is.

Ezért a 12. évfolyam kerettantervét két változatban (*A változat és B változat*) készítettük el, hogy mindkét fenti célhoz segítséget nyújtsunk. A tantárgy tanulása során érintett témakörök az *A és B változatban* nem különböznek, de az egyes témakörökre ajánlott óraszám igen. A művészetpedagógiai nevelés célját kitűző pedagógusok számára a tanterv *A változata*, míg az érettségi vizsgára való felkészítéshez a tanterv *B változata* ajánlott. Az *A változat* ugyanakkor jó választás lehet a 11. évfolyamon a művészetek tantárgyon belül a *dráma és színház* tárgyat oktató kollégák számára is. A fejlesztési feladatok és ismeretek, illetve javasolt tevékenységek közül a szaktanár a csoport előzetes tudása, érdeklődése, céljai és saját pedagógiai szándékai szerint szabadon válogathat. Vagy akár egy vagy több átfogó téma feldolgozásába is illesztheti: pl. egy színház, színházi csoportosulás tevékenységének, szervezeti és műsorrendjének alaposabb megismerése, egy konkrét drámai szöveg részletes vizsgálata, egy, a csoport vagy a szaktanár által ajánlott téma köré épített szerkesztett játék létrehozása improvizációkból vagy kötött szövegű jelenetekből, egy szaktanár vagy a csoport által választott téma, élethelyzet, probléma részletes és több oldalról történő feldolgozása, körülménye. Az *A változatban* megjelenő fejlesztési feladatok és ismeretek alaposabb feldolgozás esetén akár két évet is felölelhetnek, attól függően, milyen a csoport előzetes felkészültsége, és az esetleges korábbi foglalkozásain milyen tartalmak jelentek meg.

A *B változat* célja a dráma érettségi vizsgára való felkészítés. Itt a gyakorlati tevékenységek mellett hangsúlyosan megjelennek a dráma- és színháztörténet, dráma- és színházelmélet, kortárs színház, színjátékos tevékenység területei, amelyekkel való ismerkedésben továbbra is a dramatikus formák használhatóak. Ez segíti az érettségi vizsgára való elméleti és gyakorlati felkészülést is. A tananyag mennyisége miatt itt hatékonyabb megoldás a két évre elosztott tervezés. Ugyanakkor a szaktanár választhatja azt a megoldást is, hogy a 11. évfolyamon az *A változat*, a 12. évfolyamon a *B változat* kerettantervét használja. Az alaposabb felkészüléshez (pl. az esetleges emelt szintű érettségi vizsgához, szakirányú továbbtanuláshoz) a megjelenő fenti témakörök részletesebb tárgyalása (pl. a fontosabb színháztörténeti korszakok részletesebb megismerése, egyes drámaszerkezetek részletes tárgyalása vagy napjaink néhány fontosabb dráma- és színháztörténeti irányzatával való találkozás) a 11–12. évfolyam választható óráinak terhére javasolt. A dráma érettségi vizsga írásbeli és szóbeli elméleti, valamint gyakorlati részekből áll, ezért a kerettanterv több területén is megjelenik.

A 11–12. évfolyamon az életkori sajátosságok miatt már ajánlott a 90 perces időtartamú foglalkozás, mely hatékonyabb mind az *A*, mind a *B változat* tantárgyi céljainak teljesítéséhez.

Szabályjátékok

A kerettantervi fejezet három hangsúlyos fejlesztési irányt jelöl ki a szabályjátékok témakörnél. Ezek közül az első tovább erősíti a megjelenítéshez, színjátékos tevékenységhez szükséges képességeket (térérzékelés, tér, idő, ritmus, tempó összefüggéseinek felfedezése és alkalmazása). Magasabb szintre lehet lépni a másodikként említésre kerülő érzékelésfejlesztés és felidézés területén, és a harmadik fejlesztési irány sem lesz teljesen új, csak a szintje az: tovább lehet lépni a közösségépítés területén. Ebben hasznos segédeszközök lehetnek a különböző páros és csoportos bizalomgyakorlatok, valamint az ön- és társismereti játékok. A témakör óraszámja ismét csak azt teszi lehetővé, hogy jelzésértékkel említhetők legyenek a legfontosabb fejlesztési területek, de az azokon végzett eredményes munka minden esetben folyamatra épül, amihez további időkeretek biztosítása szükséges.

A szabályjátékoknak a kerettanterv *A változatában* nagyobb a szerepe. Nagy segítséget nyújthatnak a feszültségoldás, játékedv, csoportos játéktevékenység megvalósítása terén.

Dramatikus játékok (szöveggel, hanggal, bábbal, zenével, mozgással, tánccal)

A szabályjátékoknál bonyolultabb szerkezetű, a csoport tagjai részéről nagyfokú együttműködést, valamint a verbális és nonverbális kifejezési eszközök adekvát alkalmazását feltételező dramatikus játékok középpontjában ebben az életkori szakaszban már az elképzelt verbális, vokális, vizuális, kinetikus hatások kitalálása és a dramatikus tevékenységek során közlési szándékkal történő alkalmazása konkrét vagy szimbolikus jelentéssel áll.

Az összetett kommunikációs és interakciós játékok különböző munkaszervezési módokban, a megadott témára, címre alkotott állóképek, képsorozatok, illetve a szituációs játékok különféle eszközök felhasználásával (pl. tárgy, báb, zene, mozgás, tánc) lehetőséget adnak a tanulók sajátos gondolati-érzelmi tartalmainak kötött formákban történő megfogalmazására és megosztására. Ennek

során a tanulók újabb tapasztalatokra tesznek szert a hatékony kifejezés artikuláltságát, erőteljességét, sűrítettségét illetően.

A korábban megismert különféle eszközrendszerek (pl. némajáték, számsorok, halandzsa), illetve a bábos, maszkos formák használatával már összetett szituációk megjelenítése is elvárható, amivel előkészítjük a rögtönzéses és színjátékos tevékenységeket.

Ez a témakör a tanterv mindkét változatánál kiemelt jelentőséggel bír. Az *A változat* esetében ezek a tevékenységek segítik a rögtönzéses színjátékos tevékenységeket bármely területen, míg a *B változatban* az érettségi vizsga gyakorlati részéhez szükséges drámajátékos gyakorlati és drámapedagógiai ismeretek elsajátítása és gyakorlása történik meg itt (helyzetgyakorlatok, történet szerkesztése és megjelenítése, improvizáció, tánc- és mozgásszínházi ismeretek: szituáció megfogalmazása állóképben, mozdulatsorral, improvizáció zenére vagy témára, összetett improvizáció létrehozása és bemutatása; bábjáték: a tanulók által a képzés során készített bábok, illetve maszkok alkalmazása drámamunkában).

Rögtönzés

A rögtönzés területén szerzett alapfokú jártasságra építve a tartalmi elemek további variálása és szabályozása mellett egyre fontosabbá válnak a technikai elemek és a formai követelmények is. Kiváló kreativitástréning szervezhető a rögtönzés egyes szabályzó elemeinek változtatásával. És nemcsak a résztvevők kreativitására hathat pozitívan a közös tevékenység, hanem alapleckéket adhatunk csoportunknak a karakterekre vonatkozó megkötésekkel: sok és fontos tudásra tehetnek szert a drámára általában jellemző játékokra és saját élményre alapozva a karaktertanulmányokon, a karakterek ütköztetésén keresztül az emberi viselkedés, a helyzetek megélése és kezelése (ezen belül a megoldása) terén is.

A rögtönzés játékaik lehetőséget adnak a szereplők akarata, szándéka elé iktatott gátakkal, az ezekkel kapcsolatos játékos tanulmányokkal a helyzetek feszültségének megteremtésére vagy megélésére, illetve a létrehozott feszültség kezelésére. Az egyes rögtönzéses helyzetek kiváló terepet biztosíthatnak a régebből hozott vagy a tanulmányok során újonnan megismert színházi kifejezőeszközök, továbbá a társművészetek formanyelvének kipróbálására, alkalmazására.

A rögtönzés jó esetben nem ér véget azzal, hogy egy szituációs játék befejeződik, ha nyugvópontra jut, vagy „történet szerinti” véget ér, amikor a folytatásnak nem látjuk jelentőségét, illetve lehetőségét. A rögtönzésre épülő drámapunka szerves része a tapasztalatok feldolgozására irányuló rövid értékelő munkaszakasz. Ennek a célja rendre az, hogy megállapítsuk, mit jelent nekünk, amit éppen most lejátszottunk, illetve abból milyen következtetéseket lehet levonni. (Az értékelő munkafázisról a 7–8. évfolyam *Saját történetek feldolgozása* témakörében már tettünk említést.) Az értékelés végezhető szerepből vagy szerepen kívül. Irányelvként javasolható, hogy ha a lejátszott, megtapasztalt emberi helyzetek feldolgozása maradék nélkül elvégezhető szerepből, akkor válasszuk azt. De a 11–12. évfolyamon többnyire nem jelent energiavesztést a szerepen kívüli értékelés sem, ami mindig együtt jár a szerepekből való kilépéssel és a későbbi visszalépéssel. Sőt, egyes feszült, erősen „indulatvezérelt” helyzetek lejátszása során nincs is jobb megoldás, mint a szerepen kívüli értékelés. Amennyiben teret adunk ennek az azonnali, többnyire rövid intellektuális feldolgozó munkának, akkor kiterjeszhetővé válik a rögtönzés: a helyzet lejátszásához, az abból szerzett eseti tapasztalatokhoz képest tágabb jelentést kaphat.

Itt az *A változatban* megadott óraszám a magasabb, de jelentős a *B változat* óraszám is, hiszen ez a terület mindkét esetben kiemelt fontosságú.

Saját történetek feldolgozása

A *dráma és színház* tantárgy ezen részterülete szerinti közös tevékenység a tanulók saját történeteinek feltárásától azok változatos formákban történő feldolgozásáig terjed. Abban, hogy milyen történetek kerüljenek csoportos feldolgozásra, a tantárgy területén végzett korábbi tevékenységünk, továbbá a tárgy más témakörei is segíthetnek. Mire a saját történetek feldolgozásához jutunk, már eleget tudhatunk ehhez a csoportunkról.

A saját történetek feldolgozása segíthet a dráma személyes fontosságának felismerésében, és abban is, hogy mindezt csoport szinten is láthassuk: a dráma nem egy tőlünk függetlenül létező tantárgy, hanem nagyon is rólunk szól. Amennyiben a feltáró munka kitermelte azokat a történeteket, melyeket részben vagy egészben a közös feldolgozásra alkalmasnak tartunk, akkor számos dramaturgikus mozzanatot is tartalmazó eljárás áll rendelkezésünkre: egy történet visszamondása, felidézése narratív technikák alkalmazásával, például szerepen

kívüli elbeszéléssel, szerepből történő meséléssel, olvasószínházi, történet-színházi konvenciók alkalmazásával. És történhet állóképekből alkotott sorozatokkal, interjúk vagy monológok beiktatásával, filmes-videós technikák alkalmazásával, mozgással, táncdrámával, vizuális illusztrációk beiktatásával is... és a hosszú felsorolással sem vagyunk lehetőségeink végén. Az említett formai elemek mind a történeteink tartalmi vizsgálatához kívánnak lehetőségeket biztosítani. A tartalmi elemek, például a történetek fordulatainak vagy a problémahelyzeteknek a rendszerezésével is foglalkozhatunk, de a figurák értékrendszerének vagy a történet és forma egymásra hatásának vizsgálata is érdekes lehet.

A saját történeteink feldolgozása szorosan kötődhet a dramaturgiai ismeretek témakörhöz: az utóbbihoz a saját történetekkel végzett munka kiváló alkalmazási terepet jelenthet.

Ez a témakör az *A változatban* kap magasabb óraszámot, hiszen a tanár vagy a tanulók által hozott történetek feldolgozása az *A változat* egyik fő pillére lehet. Az *B változatban* ehelyett a Dráma- és színháztörténet, illetve a Dráma- és színházmélet témakörök óraszama nagyobb.

Műalkotások feldolgozása

A témakör alapozását már a korábbi években elvégeztük: reményeink szerint tanulóink örömmel és bátran válogatnak a különféle műalkotások közül, kiválasztva közülük az elemzésre, értelmezésre váró munkákat, és azokat, melyek története, konfliktusai, viszonyrendszere analógiaként vagy éppen kontrasztként saját tapasztalatok, élmények feldolgozására alkalmas. Ha a döntésekben a tanulók ötleteire, javaslataira támaszkodunk, aktívabb, érdeklődőbb lesz a csoport, a tanulók érzékelik a feljük irányuló figyelmet, lehetőségként élik meg a drámaórai munkát. Ebben az életkorban a kortárs művészeti alkotások, filmek, fotók, zeneművek nagy szerepet töltenek be a válogatásban. Ugyanakkor a stílzálást is kedveli ez a korosztály: örömmel fogalmazznak mozgásban, bábbal, vizuális kifejezőeszközök segítségével. A játékbatárság megerősödik, egyre többféle dramatikus játékot kedvelnek. Fontos számukra, hogy összetett világképük kifejezésre kerülhessen.

Az egyes problémahelyzetek megvizsgálása mindig együtt jár a szerepből vagy abból kilépve végzett elemző beszélgetéssel. Itt a szaktanári minősítő megjegyzések kevésbé szerencsések, bízunk tanulóinkra a számukra érvényes

tanulság levonását! Próbáljuk megfogalmazni a helyzetből az egyedit és az általánosíthatót, akár párhuzamosságokat is keresve már ismert alkotásokkal! Ezek a beszélgetések alkalmasak új fogalmak (pl. konfliktus, konfliktusrendszer, ellentét, párhuzam, metafora, szimbólum, csomópont, fordulat, tükrözés) bevezetésére is; elsősorban dramatikus játékok szervezőelemeiként alkalmazzuk ezeket, majd utólag vonjuk le a játékokban tapasztalatként megfogalmazódott jellemzőket, értelmezést. A művészeti ágak kapcsolódásának erősítésére jó játékok az adaptációs tevékenységek (pl. zene alapján vers, festmény alapján jelenet stb.).

Hasonlóan az előző témakörhöz a művészeti alkotásokban megjelenő problémák, történetek dramatikus feldolgozására szintén az *A változatban* jut több idő.

Dramaturgiai ismeretek

A korábbi évfolyamokon tanultakra, nem utolsósorban a más tantárgyakban elsajátított műveltségi tartalmakra is építve lehetővé válik a dramaturgia általános törvényszerűségeinek tudatosítása, s ennek kapcsán az alapfogalmak megkülönböztetése és tudatos alkalmazása mind az elemző, mind a gyakorlati tevékenységek során.

Ennek alapját a dramatikus szituációk jellemzőinek (szereplők, hely, idő, viszonyok, probléma, körülmények, cél, szándék, akarat, konfliktus, feloldás) a dramatikus játékok során való felismerése és azonosítása teremtheti meg.

A hatásdramaturgiai megközelítés elsősorban a feszültségteremtés eszközeinek vizsgálatán keresztül vezethető be, majd kiterjeszhető a különféle művészeti ágakban alkalmazott kompozíciós elvek és alkotói technikák felé. Ezen belül kiemelt figyelmet kap a klasszikus drámai szerkezeti egységek megismerése, hogy azután az ettől való eltérések is jól értelmezhetőek legyenek.

Az absztrakt fogalmiság érvényesítése természetesen még ebben a szakaszban is csak szűk határok között mozoghat, ugyanakkor érdemes törekedni a játék során megtapasztalt élményeknek a műalkotások feldolgozásakor elvárt megközelítési módokkal való összekötésére.

Ez a témakör mindkét változat számára egyformán fontos, a kerettanterv a *B változat* esetében ad kicsivel magasabb óraszámot.

A színház kifejezőeszközei (szöveg, hang, báb, zene, mozgás, tánc)

A témakör tartalma ismét szoros kapcsolatban áll más témakörökkel, hiszen a színház kifejezőeszközeinek eszköztárát szinte mindegyik témakör feldolgozásakor használjuk. Az, hogy ezeken az évfolyamokon milyen területeket érintünk, nagyban függ az eddig megismert eszköztártól. Mint minden témakörnél, itt is elsődleges szempontunk a fokozatosság: a továbblépés lehetőségét az elsajátított kifejezőeszközök biztonságos, értő használata jelöli ki. A kerettantervben felsorolt fogalmakat (jelenet, típus, egyénítés, ellentét, párhuzam, feszültség, státusz, sűrítés, variáció, színpadi tér, stilizáció, konkrét és absztrahált mozgás, hatás, katarzis) először dramatikus tevékenységekben alkalmazzuk, értelmezésük, hatáselemzésük a gyakorlati munkából következik. Megvizsgáljuk pl. a térhasználat lehetőségeit saját dramatikus tevékenységben, majd ezek értelmezése után beszélgetünk a különböző színpadi térformákról és használatuk következményeiről.

Ezek az évfolyamok már nagy hangsúlyt helyezünk a tudatosításra: a színházi kifejezőeszközök választás alapján történő használatára és a színházi kommunikáció erejének felismerésére. Ebből következik a stilizálásra való szándékunk is: tanulóink megismerik és alkalmazzák pl. az anyagismeretet a bábkészítésben, vagy a konkrét és absztrahált mozgás közötti különbséget mozgásos etűdök alkalmazásakor. Mindez a színházi hatás megértéséhez és alkalmazásához vezet minket, melynek tudatosítása az előadás-elemzéseknek is fontos része lesz.

A témakör mindkét változat óratervében fontos, de az érettségi vizsga gyakorlati részéhez kapcsolódva a *B változat* óraszámá kissé magasabb.

Dráma- és színháztörténet

Más művészeti tárgyaknál is a tananyag részét képezi az adott művészeti ág története, még akkor is, ha a tárgy elsősorban gyakorlati jellegű. Így van ez a *dráma és színház* tantárgy esetében, ahol a színház- és drámatörténet az, mely a legközelebb áll a tárgy tematikájához, és amelyet a tanuló más területeken (pl. magyarórán) csak érintőlegesen ismer meg. Pedig a dráma- és színháztörténet ismeretanyaga izgalmas, lebilincselő terület, amely közel áll a tanulók érdeklődéséhez. Ehhez pedig a saját drámajátékos és színjátékos tapasztalatok, feladatok, projektek megélése vezethet el, amelyek során sok feladatban,

tevékenységben, gyakorlatban merítünk is a színháztörténeti hagyományokból (pl. egy adott jelenetben használjuk a brechti elidegenítés elemeit vagy a középkori misztériumszínpad átjárható világát, a realista játékmódú játékot abszurdá tehetjük). Így a gyakorlatokon keresztül felkelthetjük az érdeklődést a dráma- és színháztörténet egyes eseményei, alkotói, korszakai vagy jelenségei iránt. Fontos, hogy ne ismeretközlő oktatással, hanem dráma- vagy színjátékos projektekkel, önálló kutatási feladatokkal, gyakorlati megközelítésekkel hozzuk közelebb tanulóinkhoz a választott művet vagy színháztörténeti korszakot. Ha a tanulók nem tervezik az érettségi vizsgát drámából, egyes korszakokról, alkotókról önmagukban is beszélhetünk. Az érettségi vizsgához vagy ez irányú továbbtanulási tervek esetén viszont ajánlatos a folyamatok megmutatása is.

Az *A változat* esetében célunk a színház- és drámatörténeti ismeretek iránti érdeklődés felkeltése, melyhez csak kiemelészerűen kapcsolódnak elméleti ismeretek (néhány alkotó portréja, néhány nagyobb színháztörténeti korszak, a kortárs művészet alkotásai stb.), és emiatt az óraszám is jóval alacsonyabb. A *B változatban* az érettségi vizsga elméleti részéhez szükséges dráma- és színháztörténeti ismeretek feldolgozása itt történik, jelentősebb óraszámban (ókori színház és dráma, a középkori Európa színháza és drámája, az angol reneszánsz színház és dráma, a spanyol barokk dráma és színház, a francia klasszicista dráma, a régi magyar dráma néhány alkotása, a 19–20. századi magyar dráma és színház, a modern polgári dráma és színház kialakulása, Csehov és Sztanyiszlavszkij, Brecht színháza és drámái, a 20. század meghatározó színházi irányzatai, alkotói, jelentős drámaírói, napjaink legfontosabb színházi irányzatai és a kortárs drámairodalom néhány alkotása). Fontos megjegyeznünk, hogy ezeknek az ismereteknek az elsajátításához valójában a *B változatban* erre fordítható óraszám is nagyon kevés, ezért további tanórákkal, ezek hiányában színházlátogatással, drámaelemzéssel stb. egészíthetjük ki ennek a témakörnek az időigényét.

Dráma- és színházelmélet

A témakör középpontjában a dráma/színjáték mint kommunikáció megismerése, tudatosítása áll: a dráma/színjáték „nyelvének” és a befogadóra gyakorolt hatásának vizsgálata. Bár a megnevezés „elmélet”, a valóság igencsak gyakorlati, hiszen ezen ismeretek nélkül nehézségeink lennének a rendszeres játéktevékenység esetében is: a szituációs játékok, dramatikus tevékenységek eszköztárának alkalmazásakor. Játsszunk a drámai műnem és az egyes drámaszerkezetek sa-

játosságaival, használjuk a komikum és a túlzás elemeit a jelenségek láthatóvá tételére, ugyanezért bábos vagy mozgásos tevékenységekkel fogalmazzuk meg ismereteinket pl. az egyes színháztörténeti korszakokról! Ismerjük fel és értelmezzük a dráma és a színház formanyelvi sajátosságait látott előadásokban és saját dramatikus tevékenységben egyaránt. Elemző beszélgetéseinkben, játékainkban segíthet a dráma érettségi vizsga részletes követelményeinek leírása is.

Ennek a témakörnek az óraszámja is magasabb a *B változat* esetében. Az érettségi vizsgához szükséges dráma- és színházelméleti ismeretek (a drámai műnem sajátosságai, a dráma/színház mint kommunikáció, a dráma szerkezeti felépítése, dramaturgiai és színházelméleti alapfogalmak, a színházművészet összművészeti sajátosságai, színházi szakmák), valamint műfaji ismeretek feldolgozása (a rituális játék/szertartásjáték, a tragédia, a komédia, a realista színházjáték, az abszurd és a groteszk, bábjáték, zenés, tánc- és mozgásszínház) ehhez a témakörhöz kapcsolódóan történik meg.

Kortárs dráma és színház

Ennek a témakörnek a tárgyalása nehezen választható el az utolsótól: a színházi előadások megtekintése és az azokról való beszélgetés, esetleg az ezekből kiinduló dramatikus feldolgozás a legfontosabb forrásaink ennél a témakörnél is. Emellett természetesen választhatunk felvételeket is néhány fontos előadás megismerése vagy egyes jelenségek felismerése céljából. Itt is fontos az összművészeti sajátosságok hangsúlyozása, az interdiszciplináris megközelítés. A jelenkor alkotóinak portréi saját tanulói választások alapján születnek meg, de törekedjünk arra, hogy a látott előadásokon dolgozó alkotók munkáját, feladataikat és tevékenységüket minél teljesebb létszámban megismerjük.

Fontos a mai magyar színházi struktúra megismerése is: a hivatásos színház és az amatőr színház, a kőszínház és a független színház, a diákszínháztársaság fogalmi is tapasztalás útján tehetőek legkönnyebben világossá. Érdekes lehet belenézni egyes világszínházi törekvésekbe is. Vessük össze ezeket a kortárs magyar színház egyes előadásaival, és bátran fogalmazzuk meg a különbségeket! A kortárs színház világában gondoljunk a báb- és tánc-, mozgásszínházi előadások megismerésére is.

Itt a két változat óraszámja egyenlő: a kortárs dráma és színház mindkét változatban egyforma fontossággal bír.

Színjátékos tevékenység

A témakörre rendelkezésre álló időtartam azt nem teszi lehetővé, hogy a tanórák során jöjjön létre a nyilvánosság számára készített közös produkció. De azt nem is zárja ki! Arra feltehetőleg ez az óraszám is elegendő, hogy előzetes, például otthoni felkészülést igénylő, avagy más órakeretre számító, kisebb csoportok munkáját vagy az egyéni felkészülést feltételező tevékenységek a közös munka részévé váljanak. Mindez történhet akár az osztály előtti „nyilvános” próbák vagy bemutatók formájában is. A munka fontos része lehet a csoportos elemzés, akár mérvadóvá is válhat a közösség visszajelzése. A színjátékos tevékenység fontos terepe lehet minden olyan, az iskolai közösség szempontjából jelentős esemény, ami ehhez lehetőséget biztosít, így a különböző ünnepi műsorok is. Itt említjük meg, hogy ezek a *dráma és színház* tantárgy más területeihez is kínálhatnak jól használható lehetőségeket, lásd témaköreink jelentős részét, melyek közül most kiemelten csak a rögtönzés, a dramatikus játék és a dramaturgiai ismeretek témaköröket említjük. Ezen témakörök komplex kezelése, együttes óraszama természetesen ünnepi, alkalmi műsorok nélkül is nagyobb esélyt ad arra, hogy például az említett témakörök anyaga egy közös alkotási folyamat részeként élő, gyakorlati formában váljon vizsgálhatóvá és taníthatóvá. Össze sem hasonlítható annak a tanításnak az eredményessége, amikor fogalmi szinten említésre kerül például a színházi kommunikáció, a pódiumszínpad, az előadóművészet, a megjelenítés, a részleges megjelenítés, a stilizáció, vagy amikor ezek a gyakorlati munkára alapozva a saját tevékenységből nyerhető ki, arra építve „párolhatók le”, amikor ezek a lehető legtermészetesebb módon válnak a csoport közös tudásának részévé.

Itt is kicsivel magasabb a *B változat* óraszama, hiszen a produkciós tevékenységformák elsajátítása (vers- és prózamondás, egyéni vagy közös daléneklés, a beszédtechnika alapjai, lírai, epikai és drámai alkotások tolmácsolása, pódiumműfajok) a gyakorlati érettségi vizsga szempontjából fontos.

Színházi előadás megtekintése

A megnézésre kiválasztott előadások legyenek megbeszélés eredményei! A tanulói javaslatok elfogadása segít az érdeklődés megerősítésében. Törekedjünk különböző színházi irányzatokat képviselő előadások megismerésére, a látott előadásaink között mindenképpen legyenek diákszínjátszó csoportok előadásai is! Az előadáshoz mindig legyen felkészítés valamilyen formában, és a

látottakat beszéljük meg, játszunk róla, esetleg írjunk, rajzoljunk, fessünk, vagy bármely egyéb módon fogalmazzuk meg véleményünket! Fontos, hogy tanulóink számára világos legyen: kialakíthatnak önálló véleményt az előadásról, és ennek nem kell azonosnak lennie az általános véleménnyel. Ugyanakkor fontos az is, hogy ezt megfelelő érvekkel alátámasztva osszák meg a többiekkel. Ugyanílyen alapvető elvárás az is, hogy a másik, esetlegesen eltérő véleményt is kellő tisztelettel kezeljük. Az előadás elemzésekor figyeljünk az ösztüművészeti szempontok vizsgálatára és megfogalmazására is! Itt van alkalmunk a különféle színházi szakmák, művészi és segítő tevékenységek megismerésére, a szakterületi feladatok átgondolására. Ezek közül próbáljunk is ki néhányat, a gyerekek kedve és igénye szerint!

A színházi előadás megtekintésekor a színház közönségkapcsolatára is hívjuk fel a figyelmet: a tájékoztató anyagokra, az ezzel foglalkozó szakmákra, és ezzel a színház társadalomban betöltött szerepéről is beszélgethetünk. Mindez pedig elvezethet minket a színháznak az ember életében betöltött szerepéről szóló beszélgetésekhez is.

Az óraszám itt is azonos mindkét változatban, hiszen a látott színházi előadások elemző/értelmező/összehasonlító vizsgálata mindkét képzési cél esetében fontos.

A 11–12. évfolyam foglalkozásain a tanulók már önállóan, biztonsággal, tudatosan és célszerűen használják a különféle vizuális, nyelvi kommunikációs, metaforikus kifejezőeszközöket és a megismert dramatikus eszköztárat dramatikus és színházi jellegű tevékenységekben egyaránt. Társaikkal belső irányítású feladatelosztás alapján összehangolt együttes tevékenységet végeznek drámás, mozgásos vagy színházi munkában. Képesek drámamunkák csoportos elemző megbeszélésére, értékelésére, önálló vélemény kialakítására és megfogalmazására, mások véleményének tiszteletben tartására – ez segíti őket nem csak a dráma, de valamennyi tárgy érettségi vizsgáján, és belső igényükké válik a művészettel élés, a kerettanterv bármelyik változatát használták is tanáraik.

Kötelezően választandó tárgyként a művészetek tantárgyi keretein belül

11. évfolyam

A *dráma és színház* tantárgy csak a 12. évfolyamra rendelkezik kidolgozott keret-tantervvel, azonban jellegéből adódóan ez a kerettanterv segítséget nyújthat a 11. évfolyam művészetek tantárgyán belül választhatóan oktatott *dráma és színház* tantárgy esetében is. A lehetőségek részletes kifejtését lásd a 12. évfolyamra vonatkozó alfejezetben.

Szabadon választott tárgyként más évfolyamokon

Egy 21. századi központi tanterv, továbbá az abból kiinduló kerettanterv írásakor nincs olyan opció, hogy ezt a tárgyat valami más szempont miatt nem emeljük be az alsó tagozat, a felsős évfolyamok és a középiskola óraszámába is. Ez a tantervíróknak, –szerkesztőknek megkerülhetetlen feladatuk, lévén nekik meszszenenően figyelembe kell venniük a gyermeket, azt, akinek végül is a tanterv készül. Minden tapasztalat amellettszól, hogy a nevelés-oktatás folyamatában nélkülözhetetlen egy olyan tárgy, ami a saját óraszámával – akármennyire is paradoxnak tűnhet ez – éppen a gyerekek terhelését csökkenti, mert lehetővé teszi élményeik és tapasztalataik játékos keretek között történő feldolgozását. A *dráma és színház* ez a tárgy.

Ez az útmutató nem vállalhatja fel azt, amihez a gyakorlat ezer helyről származó tapasztalata szükséges: ki kell dolgozni azt a segédanyagot, ami a dráma alkalmazására mutat érvényes lehetőségeket a jelenleg órászámmal nem rendelkező évfolyamokon. Mégpedig tantárgyi keretek között, illetve azokon túlmutató szervezési formákban is. A dráma nélkülözhetetlen minden életkori szakaszban, még ha ennek kidolgozására a 2020-as Nat kapcsán nem is nyílt mód.

A *dráma és színház* tárgy belső arányai – hogy mennyi abból a dráma és mennyi a színház – az egyes életkori szakaszokban jelentősen változnak. Útmutatónkban említésre került már, hogy a „dráma a színház nyelvén” beszél – de nem mindegy, hogy miféle színházén. Ennek a színházi nyelvnek a minősége, sűrítettsége, stilizáltsági foka, az alkalmazott színházi technikák – például az, hogy a mozgásra épül vagy a beszédre, használ-e tárgyakat, tárgyanimációt vagy nem, továbbá az, hogy milyen mértékben él a színházi hagyományokkal, konvenciókkal – jelentős mértékben változhatnak, változniuk is kell az élet-

korral előrehaladva. Az összehasonlítások, akár a személyes megtapasztalás, akár a vizsgálatok, mérések a kisiskoláskor és a kamaszkor egyes szakaszaiban jelentős különbségeket állapítanak meg mind a színház által felmutatott erkölcsi világkép, mind a feldolgozott történetek, a feltárt szituációk, a vizsgált emberi viselkedések, helyzetmegoldások és a színház most említésre nem kerülő egyéb elemei kapcsán is.

Alsó tagozat

Minden jelentős pszichológiai és pedagógiai szakíró, minden e témakörben megjelenő fontos tanulmány megemlíti, hogy a kisgyermekkorban főként a játékon keresztül kellene tanítani. Az alsó tagozat esetében egyetlen tantárgyként a *dráma és színház* nem is képes kiszolgálni a kisgyermek, gyermek összes ilyen irányú elemi igényét, de legalább részben kompenzálni tudja ezt a hiányt. Ezért azt javasoljuk, hogy ebben az életkori szakaszban mind önálló tantárgyként (a szabadon választható tanórák terhére), mind más tárgyakba integráltan jelenjen meg a *dráma és színház* a helyi tantervekben, és a kisgyermekkorban megfelelő szabályjátékok, népi játékok, rögtönzések, dramatikus játékok, mese- és versfeldolgozások, színház- és bábszínház-látogatás témaköreinek szabad válogatása alkossa a foglalkozások anyagát.

Felső tagozat

A felső tagozaton az elmúlt huszonöt évben folyamatosan jelen volt a dráma önálló tantárgyként (különböző elnevezéseken). Ennek előnyeit tehát megismerte és örömmel használta is a drámapedagógus társadalom. A játék továbbra is a korosztály legkedvesebb elfoglaltsága, ennek keretei között viszont már mélyebb ismereteket, többretegű, nagyobb önállóságot és felelősséget elváró feladatokra is sor kerül.

A jelenlegi alaptanterv is előír kötelező óraszámot, de csak egy évfolyam számára, heti egy órát. Ha a választható órák terhére módunk van további évfolyamok bevonására a tevékenységekbe, akkor a felső tagozatos kerettanterv témaköreire építkezve, azokat esetenként ismételve, erősítve, illetve egyes részterületeit továbbgondolva, részletezve, vagy az életkori sajátosságoknak megfelelő új történetekkel, problémákkal, témákkal és művészeti alkotásokkal gazdagítva, bővítve, a tanár döntése és a tanulók igényei alapján alkothatók meg a helyi tantervek.

9–10. évfolyam

A 9–10. évfolyamon a tantárgyak számának növekedésével és az eredményesebb tantárgyi felkészülésre hivatkozva a kötelező órák között kevesebb a művészeti tevékenységekre fordítandó idő. Azonban ebben az időszakban is nagyon jelentős a *dráma és színház* tantárgy szerepe, hiszen itt megtörténhetne mind a folyamatos feszültség és koncentráció ellensúlyozása, oldása, mind az elkövetkező megmérettetésekhez szükséges szerepbiztonság, önazonosság és a saját személyiség vállalásának megerősítése, a helyzetértékelési és döntési képesség fejlesztése a szerephelyzetek segítségével. Emellett azok számára, akik drámából érettségi vizsgát kívánnak tenni, szintén fontos a tárgy a felkészülés megalapozásához.

A 9–10. évfolyamon a *dráma és színház* tárgy tanítása a szabad órakeret terhére önálló tantárgyként, illetve más tantárgyakba, tanulási területekbe integráltan, esetleg moduláris formában valósulhat meg. Témakörei lehetnek a 7–8. évfolyam kerettantervi témaköreinek folytatásai és továbbgondolásai. Egyes témakörök ismétlődhetnek, mások ezek további részleteit bonthatják ki új, önálló egységekként.

A kerettantervben megfogalmazott témaköröknek megfelelően a tanár és a tanulók közös döntése alapján itt sor kerülhet a dramaturgiai alapfogalmak, színházi kifejezőeszközök, színházi műfajok, stílusok témaköreivel való részletesebb ismerkedésre és/vagy az életkornak megfelelő saját történetek és műalkotások feldolgozására.

5. Az értékelés alternatívái

A *dráma és színház* értékelésekor a hagyományos, összegző-minősítő eszközök alkalmazása mellett, azokon felül nélkülözhetetlen a tanulást támogató, fejlesztő formák használata, amelyek révén a tanuló önmagához, saját fejlődési útjához mérten értékelhető.

A tevékenységek értékelésében meghatározó szerepet kell kapnia a tanulói önértékelésnek, a társértékelésnek és a csoportos értékelési formáknak, fejlesztve ezzel a tanuló reflektivitását és érzelmi, szociális intelligenciáját. Ennek során érdemes a tapasztalatok, benyomások verbalizáláson keresztüli tudatosítását

elősegítő szöveges, valamint az egyéni és csoportos kreativitásra építő, a jövőképek kialakítását célzó formák bekapcsolása.

Az értékelés során követendő szempontok:

- elsősorban folyamat-, és nem eredményközpontú,
- összhangban van az előzetesen megfogalmazott célokkal,
- támogató, megerősítő és iránymutató visszajelzések,
- az eredményeknek az értékelés alanyához viszonyítása,
- összetett szempontrendszer használata,
- az esélyegyenlőség, illetve esélykiegyenlítés érvényesítése,
- lehetőség szerint folyamatos.

6. Lehetséges kapcsolódások más tantárgyakkal

A *dráma és színház* tantárgy a fejlesztési feladatok és a javasolt tevékenységek révén valamennyi más tantárggyal kapcsolatba hozható. A tanulást támogató általános készségfejlesztésen túl (érzékelés-észlelés, koncentráció, memória stb.) a dramatikus technikák bármely tantárgy tanításában jól alkalmazhatóak, s kiemelt szerephez juthatnak a csoportos együttműködésre építő tanórai tevékenységek során. Különös jelentőségre tehetnek szert továbbá a tanulási tartalmaknak a tantárgyi határokat feloldó epochális, illetve projektszerű feldolgozásában.

Valódi interdiszciplinaritás hozható létre, ha a dramatikus struktúrákat, munkaformákat használjuk a több tantárgyat érintő tartalmak feldolgozására, vagyis a dráma kiválóan szolgálja a tantárgyi integrációt. De a dráma mint módszer természetesen nem váltja ki a *dráma és színház* önálló tantárgy keretében megfogalmazott fejlesztési tartalmakat, amelyeket a korábbiakban részleteztünk.

(A lehetséges tantárgyi kapcsolatok részletezéséhez és konkretizálásához elengedhetetlen a tantárgyi tantervek véglegesítése: annak hiányában ez a munka nem végezhető el, illetve értelmetlen.)

7. Szakirodalom

Felhasznált irodalom

[DICE kutatás](#) (2010)

Kaposi J. (2020). A pedagógiai kultúraváltás és a drámapedagógia az oktatásfejlesztési stratégiák tükrében. In Imre A., Kaposi J., Szőke-Milinte E. (szerk.): *Dialógusok határtalanul. A pedagógiai kultúraváltás kérdései*. Budapest: Pázmány Péter Katolikus Egyetem, pp. 40–56.

[Kerettanterv](#) (2000)

[Kerettanterv az általános iskola 5-8. évfolyama számára](#) (2012)

[Kerettanterv a gimnáziumok 9-12. évfolyama számára](#) (2012)

[Kerettanterv az általános iskola 5-8. évfolyama számára](#) (2020)

[Kerettanterv a gimnáziumok 9-12. évfolyama számára](#) (2020).

Nemzeti alaptanterv (1995). Budapest: Korona Kiadó Kft.

[Nemzeti alaptanterv](#) (2003)

[Nemzeti alaptanterv](#) (2012)

[OECD Oktatás 2030 projekt](#)

[TÁMOP 3.1.15-ös kutatás](#) (2015)

Ajánlott irodalom általános tájékozódáshoz

Antalné Szabó Á., Major É. (szerk.). *Szakpedagógiai körkép III. Művészetpedagógiai tanulmányok*. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, 2015

Drámapedagógia az iskolában c. összeállítás. *Iskolakultúra*, 2017, 1–12 (január–december), 114–155.

Fort K., Kaposi J., Nyári A., Perényi B., Uray P. (2015). *Dráma és tánc* 5–6. Budapest: Apáczai Kiadó.

Gabnai K. (2005). *Drámajáték 10-14 éveseknek*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

Illés K., Eck J., Kaposi J., Trencsényi L. (szerk.) (2016). *Dráma-pedagógia-színház-nevelés*. Budapest: Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet.

Kaposi L. (szerk.) (2013). *Drámapedagógiai olvasókönyv*. Budapest: II. Kerületi Kulturális Közhasznú Nonprofit Kft.

Szabályjátékok

Kaposi L. (2013). *Játékkönyv*. Budapest: II. Kerületi Kulturális Közhasznú Nonprofit Kft.

Dramatikus játékok (szöveggel, hanggal, bábbal, zenével, mozgással, tánccal)

Gabnai K. (2015). *Drámajátékok*. Bevezetés a drámapedagógiába. Budapest: Helikon.

Rögtönzés

Perényi B. (2009). *Improvizációs gyakorlatok. Kézikönyv amatőr színtársulatok részére*. Zenta: Vajdasági Magyar Művelődési Intézet.

Saját történetek feldolgozása

[*Drámapedagógiai Magazin*](#) c. folyóirat.

Kaposi L. (szerk.) (2013). *Drámafoglalkozások*. Budapest: II. Kerületi Kulturális Közhasznú Nonprofit Kft.

Komplex dramatikus nevelési programok (2019). Budapest: Színház- és Filmművészeti Egyetem.

Műalkotások feldolgozása

Eck J. (2015). *Drámajáték a középiskolai irodalomórán*. Budapest: Protea.

Sándor Zs. (2001). *Irodalmi művek feldolgozása drámajátékkal*. Veszprém: Candy.

Dramaturgiai ismeretek

Duró Gy., Nánay I. (szerk.) (1993). *Dramaturgiai olvasókönyv*. Budapest: Marozibányi Téri Művelődési Központ.

A színház kifejezőeszközei (szöveg, hang, báb, zene, mozgás, tánc)

Mezei É. (1979). *Játsszunk színházat!* Budapest: Móra Könyvkiadó.

Dráma- és színháztörténet

Gabnai K. (2012). *Színházaskönyv*. Budapest: Helikon.

Hegedűs G., Kónya J. (1969). *Kecskeének*. Budapest: Gondolat.

Honti K. (1978). *Színház és látvány I-II*. Budapest: Corvina.

Simhandl, P. (1998). *Színháztörténet*. Budapest: Helikon.

Dráma- és színházelmélet

Nánay I. (1999). *A színpadi rendezésről*. Budapest: Magyar Drámapedagógiai Társaság.

Kortárs dráma és színház

[Színház](#) c. folyóirat.

Színháti tevékenység (vers- és prózamondás, jelenet, előadás)

A színháti pedagógiája (2019). Budapest: Színház- és Filmművészeti Egyetem.

Színházi előadás megtekintése

Kiss G. (1999). *Bevezetés a színházi előadások világába*. Budapest: Korona.

Színházak, társulatok honlapjai, tájékoztatói

www.szhazineveles.hu